

อัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบยั่งยืนของ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

The Community Identities for Developing Historical Tourism Sustainably in Chaiyo District, Ang Thong Province

ปณต อัสวชัย¹

Panot Asawachai

Received: October 27, 2021 Revised: March 1, 2022 Accepted: May 20, 2020

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบยั่งยืนของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาอัตลักษณ์และความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ในด้านประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง มี 3 อัตลักษณ์อันโดดเด่นที่เกิดจากประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นคุณค่าเชิงลึกของท้องถิ่นเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ 3 อัตลักษณ์อันโดดเด่นนี้ ประกอบไปด้วย อัตลักษณ์ที่หนึ่ง อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการรบที่บ้านสระเกศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวสงครามไทย-พม่าในปี พ.ศ. 2128 จึงปรากฏหลักฐานเป็นสถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของอำเภอที่เกี่ยวข้องกับสงครามในครั้งนั้น คือ วัดสระเกศและวัดมหันตม อัตลักษณ์ที่สอง เทศกาลงานวัดไชโยวรวิหาร เป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ควบคู่กับอำเภอไชโย เพราะด้วยความศรัทธาของคนในอำเภอที่มีต่อพระมหาพุทธพิมพ์ และรูปหล่อเหมือนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ของวัดไชโยวรวิหาร อัตลักษณ์ที่สาม ชาวอำเภอไชโยมีภูมิปัญญาการถนอมอาหารประเภทเนื้อและหมู รวมไปถึงพืชผักท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นมรดกทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและของฝากที่ขึ้นชื่อของอำเภอ คือ เนื้อและหมูทุบไชโย และผลมะกรูดเชื่อมฝีมือกลุ่มแม่บ้านดงพิบูล

ส่วนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โดยใช้อัตลักษณ์ของอำเภอไชโย มีดังนี้ 1) กลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่ของอำเภอไชโย ด้วยการอนุรักษ์ฟื้นฟูตัวโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมรอบๆ พื้นที่การจัดการภูมิทัศน์ในพื้นที่โบราณสถาน พัฒนาระบบการคมนาคม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชมโบราณสถานในอำเภอ เป็นต้น 2) กลยุทธ์การส่งเสริมและพัฒนาเรื่องราวที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของอำเภอ ด้วยการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสำหรับ

นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอคือ วัดไชโยวรวิหาร จัดตั้งหมู่บ้านและแหล่งเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่น เป็นต้น และ 3) กลยุทธ์สื่อสารเพื่อการตลาด ด้วยการสร้างตราสินค้าการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์อำเภอไชโยให้เป็นที่รู้จัก และใช้การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ผสมผสานสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์, อัตลักษณ์ของชุมชน, ความยั่งยืน

¹อาจารย์, สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและไมซ์ วิทยาลัยการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
e-mail; panot.as@spu.ac.th

Abstract

“The Guideline to Develop Historical Tourism Sustainably in Chaiyo District, Ang Thong Province.” is Participatory Action Research (PAR). The main objective is to search for outstanding “identities” of the communities which are based on communities’ history, cultural tradition, art and cultural, local communities’ wisdom, communities’ way of living and communities’ local products. As the result, the finding indicates that there are 3 outstanding identities of this district. These 3 outstanding identities are come about communities’ history, cultural tradition, art and cultural, local communities’ wisdom, communities’ way of living and communities’ local products. The first outstanding identity is come about the communities’ history that Chaiyo district is related to the bravery of King Naresuan the Great that he defeated the Viceroy of Chiang Mai at Ban Saket in 1586. The second outstanding identity is come about cultural tradition and communities’ way of living that people who live in Chaiyo district have faith in Phra Maha Phutthapim, a scared Buddha image of Wat Chaiyo Worawihan and Somdej Phra Phuthachan (To Phrom-rungsi). For particular reason, there is a famous festival to celebrate for paying homage to Phra Maha Phutthapim or Luang Po To of Wat Chaiyo which is call “Paying homage to Luang Po To of Wat Chaiyo”. Lastly, the third outstanding identity is come about communities’ wisdom and communities’ local products that Chaiyo district is pounded meat and kaffir lime in syrup of Dung Pikul housewife group.

Promotion to develop historical tourism in accordance with identities of Chaiyo district according to strategic management approach and communicate marketing . in the following: 1) Development strategies of local areas by conservation and restoration historic sites and surrounding areas , management landscapes and ancient archaeological sites in the area to support the development of transportation for touring the ancient sites in the district. 2) Strategies to promote and develop stories that indicate identities of area with establishment information center for tourists at Wat Chaiyo Worawihan, establish cultural village and learning center for local products 3) Marketing Strategies from historical tourism brand to be known and integrated marketing communications that combine various media to promote to the tourists consistently.

Keyword: Historical Tourism, Community’s identity, Sustainability

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น รวมไปถึงได้รับความรู้จากการศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม บนพื้นฐานของความรู้ ผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาจจัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ต่างๆ อาทิ ทัวร์เส้นทางศิลปะ ขอม ตามรอยพ่อขุนเม็งราย เทียวอุทยานประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดีต่างๆ เป็นต้น เนื่องจากประเทศไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน อีกทั้งยังมีความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยซึ่งแตกต่างจากชาติอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยควรเห็นจนถึงคุณค่าและพยายามรักษาไว้ด้วยความรู้ ความฉลาดรอบคอบ มิให้สูญหายหรือเสื่อมโทรมไป ทั้งนี้การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น หรือเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องเคารพในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจ และซาบซึ้งในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบอาจที่เกิดขึ้นต่อบุคคล วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้มีผลกระทบน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดอ่างทอง (พ.ศ. 2560) พัฒนาขึ้นมาจากความร่วมมือระหว่างทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง และคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดอ่างทอง (ก.บ.จ.อ.ท.) ซึ่งมีการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทอง พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทองกระจุกตัวอยู่ใน 3 อำเภอใหญ่ของจังหวัด ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอวิเศษชัยชาญ และอำเภอโพธิ์ทอง ส่วนในพื้นที่เขตอำเภอไชโย มีแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดได้คือ วัดไชโยวรวิหาร วัดโบราณต่าง ๆ ในอำเภอไชโย แต่แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ประสบปัญหาในการประชาสัมพันธ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ กล่าวคือ ขาดแผนงานหรือโครงการในลักษณะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในพื้นที่เข้าด้วยกันที่เรียกว่า “เส้นทางการท่องเที่ยว” เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมแต่ละแห่งได้อย่างสะดวกและครบถ้วนและขาดการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ชาติ (ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จังหวัดอ่างทอง) และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ในพื้นที่อำเภอไชโย) มาใช้ต่อยอดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในจังหวัดและในอำเภอที่เพียงพอ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งขาดเอกลักษณ์ในการท่องเที่ยวอันได้แก่ วัดสระเกษและวัดมหานาม ยิ่งขาดซึ่งเอกลักษณ์ในการท่องเที่ยวที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว รวมไปถึง วัด และโบราณสถานต่างๆ ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ในการดึงดูด

นักท่องเที่ยวต่างถิ่นและไม่ได้นำมาสร้างความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น กล่าวโดยสรุปจากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นว่าแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอไชโยมีศักยภาพในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดซึ่งการสร้างความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอที่มีศักยภาพเข้าไว้ด้วยกันเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและกระจายรายได้ของการท่องเที่ยวสู่ชุมชนอื่นๆ ในอำเภออย่างทั่วถึง ขาดการนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวมาสร้างความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยว และขาดซึ่งเอกลักษณ์ หรือ “อัตลักษณ์” ของการท่องเที่ยว นำมาซึ่งการใช้ประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นอย่างไม่เต็มที่ จึงเป็นผลซึ่งไม่ได้นำมาของความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และยังมีปัญหาที่พบอีกประการหนึ่ง คือ คนในชุมชนต่างๆ ในอำเภอยังไม่มีเตรียมพร้อมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวของตนเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากไม่ได้เตรียมความพร้อมด้านความรู้และความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เมื่อเปิดรับนักท่องเที่ยวแล้วอาจส่งผลทำให้เกิดการทำลายลักษณะของชุมชนไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งเท่ากับเป็นผลลบของด้านการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อค้นหาลักษณะของชุมชนเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบยั่งยืนของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ในด้านประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากบุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง อาทิ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง ชมรมผู้ประกอบการธุรกิจภายในอำเภอไชโย ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ภายในชุมชน และปราชญ์ชุมชน เป็นต้น

สถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล อำเภอไชโย ซึ่งมีการแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 9 ตำบล ประกอบด้วยตำบลจรเข้ร้อง, ไชโย, ชัยฤทธิ์, เทวราช, ราชสถิตย์, ไชโย, หลักฟ้า, ชะไวย และตรีณรงค์ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบพื้นที่ 5 แห่ง ดังต่อไปนี้

- 1.) เทศบาลตำบลเกษไชโย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลไชโยทั้งตำบล
- 2.) เทศบาลตำบลไชโย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลจรเข้ร้อง ตำบลไชโยภูมิ ตำบลหลักฟ้า ตำบลชะไวย และตำบลตรีณรงค์ทั้งตำบล
- 3.) องค์การบริหารส่วนตำบลชัยฤทธิ์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลชัยฤทธิ์
- 4.) องค์การบริหารส่วนตำบลเทวราช ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเทวราชทั้งตำบล
- 5.) องค์การบริหารส่วนตำบลราชสถิตย์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลราชสถิตย์ทั้งตำบล

การวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิควิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) และการสนทนา

กลุ่ม (Focus Group) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการจัดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบไปด้วย การสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล กลุ่มบุคคล และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อรับฟังความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย เช่น ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ อันได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอำเภอ และผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ อันได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน พระภิกษุสงฆ์ และผู้อาวุโสในชุมชน

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวภายในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของคนในอำเภอในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง และกลุ่มประชากรในพื้นที่อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวจะเป็นหน่วยของข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ส่วนประชากรในพื้นที่เป็นหน่วยของข้อมูลที่ใช้ศึกษาศักยภาพของคนในอำเภอในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม

การศึกษาศักยภาพของคนในอำเภอในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) จากประชาชนผู้อาศัยใน 9 ตำบล ของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง จำนวน 80 คน และเจ้าหน้าที่รัฐหรือองค์กรการบริการส่วนท้องถิ่นของเทศบาลทั้ง 5 แห่งของอำเภอไชโย จำนวน 20 คน

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ใช้วิธีการเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จำนวน 100 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้แจก แบบสอบถามและแบบประเมินเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบประเมินศักยภาพของชุมชนในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
2. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

สถิติที่ใช้ในการวิจัย การประมวลผลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจะอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อประมวลผลและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาการค้นหาลักษณะและความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ในด้านประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมี ดังนี้

อัตลักษณ์ที่ 1 – อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการรบที่บ้านสระเกศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวสงครามไทย-พม่าในปี พ.ศ. 2128 การพัฒนารากฐานท้องถิ่นที่เข้มแข็งไปสู่ความสำเร็จมีประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถือเป็นจุดองค์ความรู้และการรับรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น ที่ท้องถิ่นสามารถกล่าวถึงตนได้อย่างภาคภูมิใจที่สามารถอธิบายให้เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชาติ ทั้งนี้แนวทางการประยุกต์ใช้ประวัติศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นสามารถใช้เพื่อเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน และการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

คำว่า “ไชโย” ปรากฏในคำกราบบังคมทูลถวายพระพรที่จะเสด็จพระราชดำเนินประพาสลำแม่น้ำน้อย และลำแม่น้ำใหญ่ไปมณฑลกรุงเก่าและมณฑลนครสวรรค์ของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ถวายแต่รัชกาลที่ 6 ตอนหนึ่งว่า “ชื่อวัดไชโยนี้ ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า น่าจะเป็นชื่อเรียกมาแต่ในแผ่นดินพระมหารัชมหาราช ด้วยเมื่อพระเจ้าหงสาวดีให้พระเจ้าเชียงใหม่ ยกลงมาตีพระนครครั้งที่ 2 ได้ตั้งค่ายอยู่ที่บ้านสระเกศ อยู่คนละฟากกับวัดไชโย สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จขึ้นไปตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่แตกที่บ้านชะไว แล้วคงจะได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ ที่นี้ จึงได้ชื่อว่าบ้านไชโย เหมือนดังเมื่อครั้งพระมหาอุปราชหงสาวดียกมาตีพระนครคราวตั้งค่ายที่ทุ่งชายเคือง ในคลองบ้านข้าวเม่า จังหวัดกรุงเก่า สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถยกทัพออกไปตีทัพมหาอุปราชแตก คลองที่ทุ่งชายเคืองนั้นมีชื่อว่าคลองชนะมาจนทุกวันนี้”

“ไชโย” ได้ตั้งเป็นชื่ออำเภอขึ้นในราวปี พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการแบ่งการปกครองเป็นอำเภอที่ว่าการอำเภอเดิมตั้งอยู่ที่ตำบลจรเข้ร้องใกล้วัดมะขาม และใกล้ตลาดบ้านมะขาม ด้วยเหตุนี้เองชาวบ้านจึงเรียกอำเภอไชโยนี้แต่เดิมว่า “อำเภอบ้านมะขาม” แต่ต่อมาทางราชการได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอไชโย” ส่วนชื่ออำเภอบ้านมะขามก็ยกเลิกไป แต่ที่เริ่มตั้งอำเภอนั้น ทางราชการได้นำชื่อ วัด หมู่บ้าน มาตั้งเป็นชื่ออำเภอ อำเภอไชโยไม่ได้ตั้งอยู่อยู่ที่ตำบลไชโย แทนที่จะตั้งชื่ออำเภอกว่า “จรเข้ร้อง” เพราะอยู่ในท้องที่ตำบลจรเข้ร้อง หรือชื่ออำเภอกว่า “บ้านมะขาม” แต่ทางราชการก็ไม่ตั้งอย่างนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า “ไชโย” เป็นชื่อที่ดีและเป็นศิริมงคลมากกว่า ทั้งเป็นชื่อที่แสดงถึงชัยชนะและเป็นชื่อที่เข้าใจกันว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงตั้งให้อีกด้วย นับตั้งแต่มีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอเป็นต้นมา ชื่ออำเภอไชโยนี้ก็ไม่เคยเปลี่ยนชื่อไปอย่างอื่นเลย การแบ่งเขตการปกครองของอำเภอไชโยแบ่งออกเป็น 9 ตำบลด้วยกัน ได้แก่ ตำบลจรเข้ร้อง ตำบลชัยภูมิ ตำบลชัยฤทธิ์ ตำบลชะไว ตำบล

ตรีมรงค์ ตำบลราชสถิตย์ ตำบลเทวราช ตำบลไชโย และตำบลหลักฟ้า ซึ่งมีชื่อที่ไพเราะและมีความหมายในทางชัยชนะที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในคราวรบกับพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ

หลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นว่าอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคือ วัดสระเกศและวัดมหานาม

วัดสระเกศตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ในท้องที่ตำบลชัยภูมิซึ่งเดิมชื่อตำบลบ้านสระเกศ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดอ่างทองประมาณ 15 กิโลเมตร วัดสระเกศไม่ปรากฏหลักฐานในการก่อสร้าง แต่เข้าใจว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบชนะพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศนั้น ก็คงมีวัดสระเกศที่บ้านสระเกศแล้ว อย่างไรก็ตามก็มีผู้สันนิษฐานว่า ในสมัยก่อนหน้านั้นอาจจะมีพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งเสด็จมาประทับสรณสนานพระวรกายและสระพระเกศาที่หมู่บ้านนี้ก็ได้จึงชื่อว่า “สระเกศ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย (หวน พิณรุฬันธ์, 2514, 216-217) และเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2513 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงได้เสด็จพระราชดำเนินยังวัดสระเกศเนื่องในการพระราชพิธีกุศลบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วัดสระเกศในปัจจุบัน ประกอบด้วยอาคาร เสนาสนะต่าง ๆ มีอุโบสถที่ได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2506 เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีศาลาการเปรียญกว้าง 15 เมตร ยาว 26 เมตร สร้างในปี พ.ศ. 2519 เป็นอาคารคอนกรีต กุฏิสงฆ์ จำนวน 5 หลัง เป็นอาคารไม้กว้าง 12 เมตร ยาว 20 เมตร ปัจจุบัน เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2320 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 10 เมตร ยาว 22.50 เมตร วัดแห่งนี้ยังมีโรงเรียนประถมศึกษาของทางราชการตั้งอยู่ด้วย

วัดมหานาม ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณเยื้องกับวัดไชโยวรวิหาร ลงไปทางทิศใต้เล็กน้อย มีเนื้อที่ตั้งวัดอยู่ประมาณ 30 ไร่เศษอยู่ในเขตตำบลชัยภูมิ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ประวัติความเป็นของวัดมหานามจากการสัมภาษณ์พระครูวิสุทธิชัยคุณ เจ้าอาวาสวัดมหานามและเจ้าคณะอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง กล่าวว่า วัดนี้สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นามเดิมเรียกกันว่าวัดอินทราธรรม ต่อมาได้มีพระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่งนามว่า พระมหาระนาม ได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ และได้ดำเนินการก่อสร้างกุฏิสงฆ์และศาลาบำเพ็ญบุญขึ้น พร้อมทั้งยังได้ชักชวนพระภิกษุจากอารามอื่นให้มาอยู่ จำพรรษาอยู่ที่นี้ ประกอบกับชาวบ้านได้ทำการอุปสมบทและอยู่จำพรรษาที่วัดนี้ ประชาชนได้รับความสะดวกสบายในการทำบุญ โดยไม่ต้องไปอาศัยวัดอื่นซึ่งอยู่ห่างออกไปเป็นระยะทางไกลมาก จนชาวบ้านได้ร่วมกันขนานนามวัดเพิ่มเติมจากชื่อของเก่าเดิม เป็น “วัดอินทราธรรมนามมหา” ต่อมาภายหลัง ชาวบ้านเห็นว่าสร้อยที่ต่อท้ายนามวัดใหม่นี้เรียกยาก และลำบากในการกล่าวจึงเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ ให้สั้นและกระชับ โดยเรียกกันติดปากมาจนทุกวันนี้ว่า “วัดมหานาม” ภายในวัดมีพระพุทธรูปปูนปั้นทาสีขาว 1 องค์ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในคราวที่สมเด็จพระนเรศวรรบชนะพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ ชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “หลวงพ่อขาว” โบราณสถานและโบราณวัตถุของวัดที่ยังหลงเหลือคือ พระวิหารหลังเก่า ในปัจจุบันทางวัดได้เทคอนกรีตเสริมเหล็กกับฐานพระวิหารหลังเดิมจนหมดสิ้น คงเหลือแต่เสา 2 ต้น ด้านหลังพระประธานเป็นเสาก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ รูปทรง

สี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 56 เซนติเมตร พระพุทธรูปประธานของพระวิหารซึ่งชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “หลวงพ่อกว” เป็นพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่ ฤกษ์ออกทับด้วยปูนปั้น ปางสมาธิ กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 พระเจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลังของพระวิหาร เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบ ในปัจจุบันวัดมทานามได้รับการบูรณะใหม่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 มีศาลาการเปรียญสร้างด้วยไม้ 1 หลัง กว้าง 12 เมตร ยาว 24 เมตร กุฏิสงฆ์ 4 หลัง หอสดมภ์ และหอรบะซัง

อัตลักษณ์ที่ 2 – เทศกาลงานวัดไชโยวรวิหาร เป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ควบคู่กับอำเภอไชโย เพราะด้วยความศรัทธาของคนในอำเภอที่มีต่อพระมหาพุทธพิมพ์และรูปหล่อเหมือนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ของวัดไชโยวรวิหาร การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ว่า ยังเป็นการเดินทางเพื่อไปสัมผัสและการเข้าร่วมในวิถีชีวิตเก่าๆ ที่กำลังสูญหายไปบางอย่างท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และงานเทศกาลต่างๆ ซึ่งเป็นบ่อเกิดเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น (กนกภิญญา ธนาโชคพิสิษฐ์ และ อลงกรณ์ อรรคแสง, 2564, 180)

เมื่อกล่าวถึงจังหวัดอ่างทอง สิ่งแรกที่คนทั่วไปมักนึกถึง คือ “หลวงพ่โต” เพราะกล่าวขวัญกันมานานแล้วว่า “ถ้าไปจังหวัดอ่างทองแล้วต้องไปไหว้หลวงพ่โตให้ได้” “หลวงพ่โต” ที่ชาวบ้านกล่าวถึงนี้ คือ หลวงพ่โต วัดไชโยวรวิหาร อำเภอไชโย นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ชาวอ่างทองจะกล่าวขานถึงหลวงพ่โตองค์ใหญ่ที่เรียกกันเป็นสามัญว่า “หลวงพ่โต” ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดไชโยวรวิหารริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นแทนหลวงพ่โตองค์เดิมที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) สร้าง แต่หักพังเนื่องจากการบูรณะและสร้างวิหารครอบ ได้รับพระราชทานนามว่า พระมหาพุทธพิมพ์ เป็นพระพุทธรูปที่ชาวอ่างทองและบ้านเมืองลวงไกลเคียง เช่น ลพบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี เคารพศรัทธามายาวนานนับร้อยปีและต่างรอคอยให้ถึงวันเทศกาลประจำปีวัดไชโยวรวิหารเพื่อจะได้มากราบนมัสการและร่วมงานประจำปี ซึ่งปีหนึ่งจะมี 2 ครั้ง คือ ในแรม 8 ค่ำ เดือน 11 ประมาณเดือนตุลาคม และกลางเดือนห้าหรือเดือนเมษายนของทุกๆ ปี พระมหาพุทธพิมพ์แห่งวัดไชโยวรวิหารนี้ เป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดหน้าตักกว้าง 8 วา สูงตลอดยอดพระรัศมี 11 วา ปางสมาธิ พระหัตถ์ขวาทับซ้าย ขัดสมาธิราบ มีพุทธลักษณะคล้ายมนุษย์ นับเป็นศิลปะยุครัตนโกสินทร์ที่พยายามสร้างให้ต่างจากยุคสมัยเดิม เช่น พระกรรมสัน มิได้เรียวยาวลงมาแบบสุโขทัย การครองจีวรสังฆาฏิ และลักษณะรอยย่นริ้วจีวรเหมือนพระสงฆ์จริงๆ ประดิษฐานอยู่ในวิหารใหญ่ที่มีรูปทรงแสดงถึงศิลปะตะวันตกที่เรียกว่าแบบ “โกธิค” ซึ่งเป็นที่นิยมในราชสำนักสมัยนั้น แม้ปัจจุบันเมืองอ่างทองและเมืองใกล้เคียงได้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่อีกหลายองค์ที่มีความสวยงามและมีขนาดใหญ่กว่า แต่ก็ยังไม่มียกหนึ่งได้รับการกล่าวขานและเป็นที่เคารพศรัทธาเท่าพระมหาพุทธพิมพ์แห่งวัดไชโยวรวิหารนี้

นอกจากวัดไชโยวรวิหารจะเป็นที่ประดิษฐานของพระมหาพุทธพิมพ์แล้ว ยังมีรูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารวัดไชโยวรวิหาร เนื่องจากสมเด็จพระพุฒาจารย์

(โต พรหมรังสี) มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างหลวงพ่อดองค์เดิมของวัดไชโย และเป็นพระเกจิอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพนับถือยิ่งของชาวอ่างทองนับแต่เมื่อครั้งที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ กล่าวกันว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ได้ออกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่าง ๆ และได้สร้างปูชนียสถานในที่ต่าง ๆ กัน เช่น สร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ไว้ที่วัดสะตือ ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อดองค์ วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น ซึ่งปูชนียสถานทุกแห่งที่ท่านสร้างจะมีขนาดใหญ่โตสมกับชื่อของท่านอยู่เสมอ การจะสร้างปูชนียสถานขนาดใหญ่เช่นนี้ล้วนแต่ต้องใช้ทุนทรัพย์และแรงงานจำนวนมากในการก่อสร้างจึงจะทำให้สำเร็จ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความศรัทธาและบารมีของท่าน ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนในย่านที่ท่านได้ธุดงค์ผ่านไปอย่างชัดเจน จนถึงปัจจุบันมีผู้ศรัทธาในสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ได้ทำการสร้างรูปเหมือน รูปเคารพจำลองของท่านไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ มากมาย โดยเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า "รูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์" ตามหลักฐานฉบับของพระครูกลยาณานุกุล (เฮง อินฺทจาโร) ระบุว่ารูปจำลองรูปแรกของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) คือรูปหล่อที่ประดิษฐานที่วัดไชโย หล่อในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยหลวงวิจิตรนฤมล (พึ้ง ปฎิมา ประกร) หน้าตัก 40.2 เซนติเมตร หล่อขึ้นที่วัดระฆังโฆสิตาราม แต่ได้หล่อเมื่อปีใดไม่ปรากฏ แต่สันนิษฐานว่าสร้างก่อนปี พ.ศ. 2444 นับว่ารูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ที่วัดไชโยนี้ เป็นอีกหนึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญของวัดไชโยวรวิหารด้วย ภายในงานประจำปีวัดไชโยวรวิหาร จะมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าโอท็อปของดีเมืองอ่างทอง และไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวัดไชโยวรวิหาร พร้อมทั้งการแสดงลิเก และการแสดงศิลปวัฒนธรรมทุกวันในช่วงค่ำ มีการตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารที่ปรุงง่าย รับประทานง่ายและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ก๋วยเตี๋ยว ผัดไทย ขนมจีนน้ำยา แกงต่างๆ นอกจากนี้ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงยังนิยมผลไม้พื้นบ้านที่มีในฤดูนั้นมาขาย เช่น อ้อยควั่น ข้าวโพดคั่ว กระจับตัม ถั่วแระ ถั่วลันเตา เป็นต้น นับว่างานเทศกาลประจำปีวัดไชโยวรวิหารเป็นอัตลักษณ์ทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตในชาวอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง อย่างแท้จริง

อัตลักษณ์ที่ 3 – ชาวอำเภอไชโยมีภูมิปัญญาการถนอมอาหารประเภทเนื้อและหมู รวมไปถึงพืชผักท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นมรดกทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและของฝากที่ขึ้นชื่อของอำเภอ คือ เนื้อและหมูทุบไชโย และผลมะกรูดเชื่อมฝีมือกุ่มแม่บ้านดงพิบูล รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมผ่านการศึกษาความเป็นอยู่และวิถีชีวิต ในแง่ของความเชื่อ ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม วิทยาการต่างๆ อันเกิดจากภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดสืบกันมาทางสังคม รวมถึงคุณค่าต่างๆ ทางด้านจิตใจอันส่งต่อกันมา (ขวัญภา สุขคร และคณะ, 2557)

สมัยก่อนการถนอมอาหารประเภทเนื้อใช้วิธีหมักเกลือและตากแห้งไว้รับประทานนานๆ แต่นายทรงศาตวรรณ ชาวบ้านชะไว ตำบลระฆัง อำเภochaโย เป็นผู้คิดวิธีการทำอาหารประเภทเนื้อให้มีรูปลักษณะแปลกและมีรสชาติเป็นที่ชื่นชอบของผู้บริโภค โดยได้ทดลองหาวิธีการทำอยู่เป็นเวลานาน จนถึง พ.ศ. 2521 จึงได้สูตรเนื้อทุบอ่างทองอันเป็นที่นิยมของผู้บริโภค วิธีทำเนื้อทุบอ่างทองมีการเลือกสรรเนื้อ ตลอดจนกรรมวิธีและขั้นตอนเพื่อให้ได้เนื้อทุบที่มีคุณภาพดังนี้ การเลือกเนื้อต้องเป็นเนื้อวัวที่มีอายุน้อยไม่มาก และเลือกเฉพาะเนื้อสันหลังเท่านั้น นำมาแล้ให้แบนขนาดพอเหมาะ ผสมกับเครื่องปรุงให้มีรสหวาน เค็ม และหอมเครื่องเทศ หมักทิ้งไว้ 3-4

ข้าวโม่ จึงนำเนื้อที่หมักไว้มาตากแดด หรือใช้เตาอบให้แห้ง แล้วนำมาอย่างด้วยความร้อนจนเนื้อสุกเหลือง จากนั้น นำเข้าเครื่องบด หรือทุบให้เนื้อมีความนุ่มประกอบกับกลิ่นหอมของเครื่องเทศ ปัจจุบันเนื้อทุบอ่างทองเป็นผลิตภัณฑ์อาหารสำเร็จรูปประเภทอุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งได้รับประกาศนียบัตรผลิตภัณฑ์อาหารดีเด่นของจังหวัดอ่างทอง เมื่อ พ.ศ. 2531 เป็นอาหารที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคทั้งภายในจังหวัดและผลิตออกจำหน่ายยังจังหวัดใกล้เคียง ในส่วนผลิตภัณฑ์ หมูทุบ ส. เมืองอ่างทอง เป็นรายการอาหารสำหรับผู้ไม่บริโภคเนื้อวัว หรือเนื้อหมู ซึ่งนางพัชรี ทรัพย์เสริม แห่งบ้านชะวไค้ได้คิดทำขึ้น

ผลมะกรูดเชื่อมมีมีกลุ่มแม่บ้านดงพิบูล แต่เดิมกลุ่มแม่บ้านดงพิบูล อำเภอไชโย เคยผลิตยาสระผม และน้ำยาวัดผมจากน้ำมะกรูด เมื่อปีบิเอาน้ำมะกรูดออกมาแล้วก็ทิ้งส่วนที่เหลือโดยไม่ได้ใช้ให้คุ้มค่า ต่อมาเมื่อมีเงินแนะนำให้ทำมะกรูดเชื่อม แต่เนื่องจากเปลือกมะกรูดมีรสชาดขม กลุ่มแม่บ้านจึงพยายามทดลองทำอยู่นานจนสามารถผลิตมะกรูดเชื่อมที่มีรูปลักษณะแปลกและรสอร่อยไม่เหมือนใคร ผู้ที่เดินทางไปวัดไชโยวรวิหารแล้วจะต้องแวะเข้าไปลองชิมและซื้อกลับไปเป็นของฝากจากอ่างทอง

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านดงพิบูลได้นำพืชผักพื้นบ้านต่างๆ มาเชื่อมด้วย ได้แก่ ผลตำลึง มะระขี้นก พริกหยวก กระชาย ฯลฯ นับว่าเป็นกลุ่มแม่บ้านที่มีการพัฒนาอาชีพแบบยั่งยืน รู้จักสร้างสรรค์ผลผลิตใหม่ๆ และมีการจัดการด้านการตลาดที่ดี มีตลาดรองรับผลผลิต เนื่องจากผลงานที่กลุ่มแม่บ้านผลิตขึ้นนั้นจัดเป็นอาหารที่ดี และได้รับความนิยมจากผู้บริโภคทั่วไป ทางจังหวัดอ่างทองจึงประกาศเกียรติคุณให้กลุ่มแม่บ้านดงพิบูลได้รับรางวัลที่ 1 ในการประกวดกลุ่มแม่บ้านดีเด่นประจำจังหวัด และเกียรติบัตรรางวัลชมเชยในการประกวดอาหารงานมหกรรมอาหารไทยใส่เกลือไอโอดีน ครั้งที่ 2 ประเภทพืชผักผลไม้เชื่อมที่แปลกและอร่อย

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบยั่งยืนของ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง โดยใช้อัตลักษณ์อันโดดเด่นทั้ง 3 อัตลักษณ์ของพื้นที่สามารถนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ 3 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่ด้วยการอนุรักษ์ฟื้นฟูตัวโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมรอบของพื้นที่ รวมไปถึงการจัดการภูมิทัศน์ในพื้นที่โบราณสถานและชุมชน 2) กำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมและพัฒนาเรื่องราวที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของพื้นที่อำเภอไชโย ด้วยการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น 3) กลยุทธ์สื่อสารเพื่อการตลาด ด้วยการสร้างตราสินค้าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอำเภอให้เป็นที่รู้จักและใช้การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ผสมผสานสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

อภิปรายผล

3 อัตลักษณ์อันโดดเด่นของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง อันเกิดจากประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ประกอบไปด้วย อัตลักษณ์ที่หนึ่ง คือ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการรบที่บ้านสระเกศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวสงครามไทย-พม่าในปี พ.ศ. 2128 ซึ่งในปัจจุบันมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอ

และมีสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในครั้งนั้นคือ วัดสระเกศและวัดมหานาม อีกทั้งชื่อตำบลต่างๆ ในอำเภอไชโยมีความหมายสื่อถึงเหตุการณ์การรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทั้งสิ้น เช่น ตำบลไชโยภูมิ อันหมายถึงชัยภูมิรบของสมเด็จพระนเรศวรกับพระเจ้ากรุงเชียงใหม่ในคราวศึกการรบที่บ้านสระเกศ ตำบลราชสดิศย์ อันหมายถึงสถานที่พักทัพของสมเด็จพระนเรศวร ตำบลหลักฟ้า อันหมายถึงสถานที่ที่พระนเรศวรได้ทำการบวงสรวงเทพเทวดาก่อนที่จะออกทำศึกกับทางกองทัพของพระเจ้ากรุงเชียงใหม่ เป็นต้น สอดคล้องกับการวิจัยของแผ่นดิน อุ้นจะนำ (2552: บทคัดย่อ) จากหลักฐานมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) ทั้งโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่พบโดยทั่วไปนั้นถือเป็นทรัพยากรวัฒนธรรม ที่สะท้อนคุณค่าถึงจิตวิญญาณ ประวัติศาสตร์ สังคมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อัตลักษณ์ที่สองคือเทศกาลงานวัดไชโยวรวิหาร เป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ควบคู่กับอำเภอไชโย เพราะด้วยความศรัทธาของคนในอำเภอที่มีต่อพระมหาพุทธพิมพ์ และรูปหล่อเหมือนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ของวัดไชโยวรวิหาร เทศกาลนี้ถือว่าเป็นเทศกาลประจำปีที่สำคัญของชาวอำเภอไชโยและชาวอำเภอไชโยให้มีความสำคัญกับเทศกาลนี้มาก ดูได้จากการที่มีการจัดงานเทศกาลนี้อย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปีและภายในงานเทศกาลมีการจัดแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญของชาวอำเภอไชโยนั้นก็คือการแสดงลิเก สอดคล้องกับการวิจัยของอธิษฐ์ ต่านภัทรวรรณ (2561 : 92) การสร้างเอกลักษณ์เกิดจากวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชนโดยเอกลักษณ์ชุมชนได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยว สินค้าบริการ และงานประเพณีการเล่น อัตลักษณ์ที่สามคือชาวอำเภอไชโยมีภูมิปัญญาการถนอมอาหารประเภทเนื้อและหมู รวมไปถึงพืชผักท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นมรดกทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและของฝากที่ขึ้นชื่อของอำเภอ คือ เนื้อและหมูทุบไชโย และผลมะกรูดเชื่อมฝีมือกลุ่มแม่บ้านดงพิบูล ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบเชิงกายภาพ เศรษฐกิจและ สังคมวัฒนธรรมของพื้นที่อำเภอไชโย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุขเกษม ขุนทอง และ วชิระ พิมพ์ทอง (2561 : 65) ที่ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการปรับตัวของมนุษย์บนฐานประวัติศาสตร์วิถีจารีตมั่ง ชุมชนบ้านเจดีย์โคะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่าการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์วิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่เกิดจากสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ มาเป็น กลไกการกำหนดพฤติกรรมปรับตัวของคนมั่ง เพื่อกำหนดพฤติกรรมอันเกี่ยวข้องกับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ ที่ปรากฏออกมาในรูปของอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

การค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เพื่อสร้างความเข้าใจถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นว่าจะนำเสนอสิ่งใด อีกทั้งเป็นเอกลักษณ์เด่นของท้องถิ่นในการสร้างคุณค่าเชิงลึกให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่และเป็นหนึ่งในแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาพื้นที่ กลยุทธ์การส่งเสริมและพัฒนาเรื่องราว และกลยุทธ์สื่อสารเพื่อการตลาด ควรมีประเด็นที่มีการพิจารณาการค้นหาอัตลักษณ์ ดังนี้

การค้นหาคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยทั่วไปแล้วจะเป็นสมบัติสำคัญทางการท่องเที่ยว คุณลักษณะที่โดดเด่นหรือคุณค่าของสถานที่นั้นๆ สามารถที่จะเป็นส่วนสำคัญของการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและเป็นจุดขายที่สำคัญ

การเข้าใจถึงคุณค่าของทรัพยากรดังกล่าว เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวที่เกิดหรือมีอยู่ในท้องถิ่น และนำไปสู่การวางแผนต่างๆ เช่น ในด้านการตลาด ในด้านการจัดการ และการดำเนินการ รวมไปถึงเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาความเหมาะสมในการนำเสนอ หรือขยายกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในส่วนของท้องถิ่นนั้นๆ การเข้าใจในด้านนี้จะช่วยให้ชุมชนแน่ใจได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว นั้น จะสอดคล้องเป็นอย่างดีกับความต้องการที่ดูแลและอนุรักษ์คุณค่าของทรัพยากรนั้นๆ ไว้ควบคู่กันไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรพร รอดทัศนาศนา (2557) ที่ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวชุมชนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทางด้านวัฒนธรรมควรตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในชุมชนที่มีต่อขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกัน รวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นไว้ได้

การค้นหาลักษณะพิเศษทางการท่องเที่ยว ลักษณะพิเศษทางการท่องเที่ยวนั้น เป็นคุณค่าเชิงลึกของท้องถิ่นเองที่ไม่เหมือนที่ใด ซึ่งจะเป็นส่วนที่ทำให้ชุมชนหรือสถานที่นั้นๆ มีเสน่ห์ต่อผู้มาเยือน ลักษณะพิเศษเหล่านี้คือสิ่งที่ผู้มาเยือนจะนึกกลับไปด้วยกับพวกเขา และนำไปเล่าต่อๆ กันไปให้แก่ผู้อื่น การหลอมรวมกันของคุณค่าและลักษณะพิเศษต่างๆ ในชุมชนจะสามารถสร้างประสบการณ์โดยรวมให้แก่ผู้มาเยือนเพื่อความประทับใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ แหล่งท่องเที่ยว (The Identity of Tourist Destinations) ของ Petra Barisic และคณะ (2012, p.1284) ที่เสนอว่า อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวจะมีความสำคัญสำหรับตลาดเป้าหมายเพราะเป็นตัวถ่ายทอดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวจัดเป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์และการวางตำแหน่งภาพลักษณ์ของจุดหมายปลายทาง (Destination Image) ในฐานะที่ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ควรคำนึงถึงการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อกันและกันได้ และการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ของชุมชนในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อนำคุณค่าอันโดดเด่นนั้นไปประชาสัมพันธ์สู่นักท่องเที่ยวและยังสามารถสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ของชุมชนต่อไป ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวจะได้เกิดการเรียนรู้ประวัติและวิวัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของอำเภอไชโย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นส่วนหนึ่งของการตระหนักถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว

ที่สำคัญการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไม่ได้มองรายได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับนโยบาย การท่องเที่ยวมักจะทำให้ความสำคัญเรื่องรายได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่าวิถีชีวิตที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มีความยั่งยืน คือการสร้างความรู้ ความเข้าใจถึงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นการสร้างให้คนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจ ความหวงแหน การรู้จักถึงคุณค่าเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ตนมีอยู่เสียก่อน ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มีเอกลักษณ์ มีเสน่ห์ และทำให้คนในท้องถิ่นมีความต้องการที่จะนำเสนอความภาคภูมิใจในสิ่งต่างๆ ไปยังคนภายนอกและสามารถถ่ายทอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบยั่งยืน โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงขอเสนอข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยและข้อเสนอแนะประเด็นสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทองสามารถนำแนวคิดรูปแบบอัตลักษณ์ของชุมชนอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ทั้งสามอัตลักษณ์ไปเป็นจุดขายสำคัญที่ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่เศรษฐกิจและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เช่นการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง โดยนำอัตลักษณ์ของอำเภอไชโยที่เป็นพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการรบที่บ้านสระเกษของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวสงครามไทย-พม่าในปี พ.ศ. 2128 ไปเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของจังหวัดอ่างทองอีก 2 แห่งคือ วัดป่าโมกวรวิหาร และวัดท่าสุทธาวาส อำเภอป่าโมก การนำอัตลักษณ์ของชาวอำเภอไชโยที่มีภูมิปัญญาการถนอมอาหารประเภทเนื้อและหมู รวมไปถึงพืชผักท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นมรดกทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ทางด้านภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร ไปทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายและยังสามารถเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษาหาความรู้และเปิดประสบการณ์ในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยกรณีต้นแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานและงานศิลปกรรมท้องถิ่น โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วม เนื่องจากโบราณสถานหลายแห่งในพื้นที่ของอำเภอไชโย มีการบูรณปฏิสังขรณ์โดยขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการบูรณะเพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมแบบดั้งเดิมไว้ จนทำให้งานศิลปกรรมของโบราณสถานหลายแห่งในพื้นที่ถูกทำลายหรือดัดแปลงจนไม่เหลือเค้าโครงเดิมของศิลปกรรมแบบดั้งเดิม เช่น อุโบสถเก่าวัดเพวราช อุโบสถเก่าวัดกำแพง อุโบสถเก่าวัดละมุด อุโบสถเก่าวัดบางศาลา และหอไตรหลังเก่าวัดเยื้องคงคาราม ซึ่งสถานที่กล่าวไปนั้นมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งถ้าปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไขอาจส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของอำเภอไชโยได้ ในปัจจุบันเหลือโบราณสถานเพียงไม่กี่แห่งที่ยังคงสภาพแบบดั้งเดิม เช่น อุโบสถเก่าวัดชัยฤทธิ์ และ อุโบสถเก่าวัดบ้านป่า ถ้าหากไม่มีการศึกษาเพื่ออนุรักษ์โบราณสถานที่หลงเหลือเหล่านี้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม อัตลักษณ์ของท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมคงไม่หลงเหลือให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กนกณิศา ธนาโชคพิสิษฐ์ และ อลงกรณ์ อรรคแสง. (2564). รายงานการวิจัยแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. มหาสารคาม: กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ขวัญณา สุขคร และคณะ. (2557). ประเพณี อารยธรรมล้านนา: คุณค่าศรัทธาและความเชื่อ. แม่ฮ่องสอน: โครงการเสริมสร้างและปรับแต่งอัตลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว.
- โบราณราชธานินทร์, พระยา. (2504). ระยะเวลาเสด็จประพาสลำแม่น้ำน้อยและลำแม่น้ำใหญ่. กรุงเทพฯ: บุญส่งการพิมพ์.
- แผ่นดิน อุ้นจะนำ. (2552). การส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นของกาตวักควายทุ่งฟ้าบด เชียงใหม่ เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พจนาน สาณศรี. (2546). คู่มือการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์. (2553). การท่องเที่ยวชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิภักดิ์ พงศ์พินิตานนท์. (2534). แหล่งท่องเที่ยวเมืองอ่างทอง. อ่างทอง: ประกายพริก.
- วัชรวิ วัชรสินธุ์. (2551). สัดส่วนสัมพันธังตงาม ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทย (สายสกุลช่างอยุธยา). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรพร รอดทัศนาศ. (2557) การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มไทยพวน : กรณีศึกษาชุมชนเก่าห้องอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สุขเกษม ขุนทอง และวชิระ พิมพ์ทอง. (2561). พฤติกรรมการปรับตัวของมนุษย์บนฐานประวัติศาสตร์วิถีจารีตมั่งชุมชน บ้านเจดีย์โคะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก กำแพงเพชร : คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด.
- สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. (2549). การบริหารท่องเที่ยวเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) จำกัด.
- หวน พินธุ์พันธ์. (2514). อ่างทองของเรา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อธิษฐ์ ด่านภัทรวรรณ. (2561). การใช้อัตลักษณ์ในการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาอำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Ashley C. & Roe D. (1998). Enhancing community involvement in wildlife tourism: issues and challenges. UK: International Institute for Environment and Development (IIED).

- Baristic,P.andothers.(2012). **The Image and Identity of Croatia as A Tourist Destination :An Exploratory Study**. Enterprise Odyssey. International Conference Proceedings. Online Available at <http://search.proquest.com/docview/1350307774?accountid=32082> [เข้าถึงเมื่อ 21/10/2021]
- Burns G. L. & Sofield T. (2001). **The host community: Social and Cultural Issues concerning wildlife tourism**. Australia: CRC for sustainable Tourism Pty Ltd.
- Jafari J. (2000). **Encyclopedia of Tourism**. London and New York: Routledge.
- Timothy D. J. (2002). **Tourism and Community Development Issues In Tourism and Development: Concept and Issues**. R. Sharpley & D. J. Telfer, 149-164. UK: Channel View Publications.